

A TUDOMÁNYOS KONCEPCIÓ ÉS SZERKEZET
PROBLÉMÁJA A FELNŐTTKÉPZÉS ELMÉLETÉBEN

Világviszonylatban szemlélve a felnőttképzés elmélete a történelmi, kulturális és társadalmi különbségek ellenére is néhány alapvető kérdést vet fel, melyek egységesek egész modern világunkban. Ezek a kérdések szerintem a következők:

1. Az integritás problémája az embernél mint a felnőttképzés alanyáról;
2. A felnőttképzés tudományos elméletének problémája a történelmiség és korszerű törekvések kontextusában;
3. A felnőttképzés kádereivel szemben támasztható nevelési és társadalmi szükségletek, az elmélet és gyakorlat egysége;
4. A tanulás expanziója mint a korszerű felnőttképzés elméletének didaktikai problémája.

A fenti kérdések mindegyike lehetne nem csak vizsgálódás, hanem nyilvános tudományos kutatás tárgya is. A felnőttképzés elméletének tudományos koncepciója a maga specifikumával és irányítottságával kivételes jelentőséggel bír az egész kérdéskomplexumot illetően, de különösen a felnőttoktatás kádereinek kiképzésében. Mindenekelőtt az andragógia tudományának tudományos megalapozottságától függ a felnőttképzés szakembereinek arculata és szakmai szintje, tudományos

és funkcionális, elméleti és gyakorlati képzettsége. Ezt a kérdést a felnőttképzés elméletének tudományos megfogalmazásától függően ma különbözőképpen közelítik meg. Jelenleg alapvetően öt különböző elméleti irányzatot, öt koncepciót különböztethetünk meg:

1. szoció - pedagógiai,
2. filozófiai - pedagógiai,
3. kulturológiai,
4. andragológiai és
5. andragógiai koncepciót.

Szocio-pedagógiai koncepció

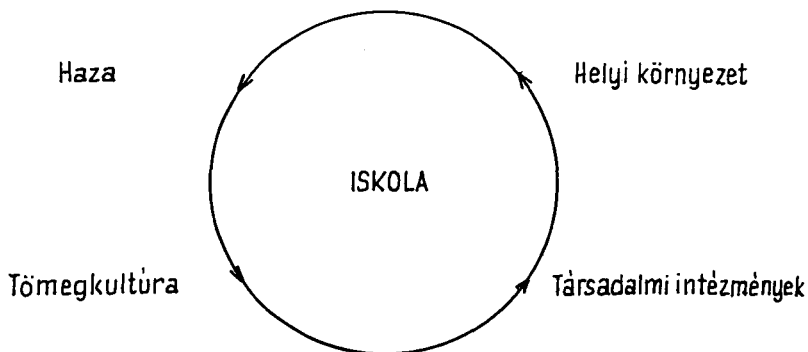
A szocio-pedagógiai koncepció, mely legnagyobb hagyományokra Lengyelországban tekinthet vissza /feltalálója Helena Radlinska, az elmélet a harmincas években készült/ két célt lát a felnőttoktatás előtt: a "profilaktikus" és a "kompenzációs" célt. Tudományos kutatását is ily módon osztja.

Az oktatás profilaktikus funkciója, csakugy mint az a gyógyászatban van, a "potenciális fenyegetés közömbösítése" nevelési eszközökkel, tehát a társadalmi magatartásban jelentkező deviációk elosztatása, megsemmisítése, tekintet nélkül arra, hogy ez a deviáció milyen formában jelentkezik - kábítószerfogyasztás, alkoholizmus, bűnözés. E szerint

a szabad idő megszervezése a műszaki tevékenység és a szórakoztatás révén elsőrendű "megelőző" szerepet nyer, azaz a szocializálás formáját ölti.

A felnőttképzés "kompenzációs" szerepe Dr.Wronzynsky szerint, aki Lengyelországban a korszerű szociálpedagógia legsajátosabb képviselője, a "gyógyítás pedagógiája" azaz az ember szociális viselkedésében beállott elferdülések kiküszöbölése oktató-nevelő eszközökkel, melynek folytán a szabad idő megszervezése itt is elsődleges szerephez jut, és az elidegenedés megszüntetőjének jellegével bír.

A szociálpedagógia a jelzett oktató-nevelő tevékenység központjának az iskolát tekinti, mely a legszélesebb társadalmi közösség, a helyi környezet, tömegkultúra és társadalmi intézmények szükségletei felé tárul ki. Tehát a felnőttképzés szakembereinek kiképzését is a fenti szükségletek koordinátái határozzák meg /Ryszard Wronzynsky: Wprowadzenie Do pedagogiki społecznej.Warszawa, 1966/.

Filozófiai - pedagógiai koncepció

A filozófiai - pedagógiai koncepció, amely a leghonosabb a Német SzK-ban /a bochumi egyetemen/, a hagyományos pedagógiai rendszertanból indul ki, a klasszikus német pedagógiából, melynek szerkezetét a következő tudományágak képviselik: általános pedagógia, összehasonlító pedagógia, iskolai pedagógia, neveléslélektan és a gyakorlati pedagógia két alapvető területe, a felnőttképzés és a szakképzés. A felnőttképzés elmélete tehát csupán az ún. gyakorlati pedagógia egyik területe. Egyetlen újdonság a felnőttképzés megjelenése mint különleges tevékenység a pedagógiai tanulmányterületek összességében. Eszerint a pedagógiai tanulmányterületek hagyományos modellje képezi a felnőttképzés szakemberei kiképzésének eszmei és elméleti alapját is. Így a felnőttképzés elmélete nem jelentkezik külön tudományként.

Kulturológiai koncepció

A kulturológiai koncepció legfejlettebb a Szovjetunióban és Magyarországon. A szabad felnőttképzés eszméjén alapszik, mely az ún. népművelési munkában transzformálódik, amelyben igen jelentős hangsúlyt kap az ember szocializálása, nevelése, a személyiségformálás. Mint tudományrendszer egyesíti az ismereteket a politikai gazdaságtan, szociológia, andragógia, a tömegkommunikáció elmélete és a felnőttképzés módszertana területéről. Ez képezi a népművelési szakemberek kiképzésének elméleti alapjait is.

Amint a fentiekből kitűnik, a tanulmányi anyag szerves részét képezi az andragógia is, azaz meghatározott andragógiai ismeret, függetlenül attól, hogy az a "felnőttek nevelése" rendszerében vagy a felnőttképzés módszertanában kapott-e helyet. Mint olyan, nem képez önálló tudományos rendszert.

Az andragológiai koncepció

A tudományok rendszerében az andragológia nem különbözik lényeges vonásaiban az andragógiai koncepciótól, illetve kiemeli az andragológiának mint alapvető tudománynak viszonylagos tudományos önállóságát /az andragógiával ellentétben, amely alkalmazott-normatív tudomány/, míg tanulmányi szempontból eklektikusan egyesíti az andragógiai és szociális - pedagógiai irányzatot, azaz a felnőttképzést, a közösségi élet fejlesztését, és a szociális - nevelőmunkát. A felsorolt tevékenységek hagyományos formában jelentkeznek:

a/ felnőttképző intézményekben folyó munkaként /népi szabadegyetemek kollégiumi és esti iskolás típusai, oktatási és közösségi központok, közoktatási szervezetek/;

b/ szociális-nevelő intézmények tevékenységeként.

Elméleti és tanulmányi szempontból legszélesebb körét és legteljesebb kidolgozottságát Hollandiában az amsterdami egyetemen nyerte /Dr.Ten Have/.

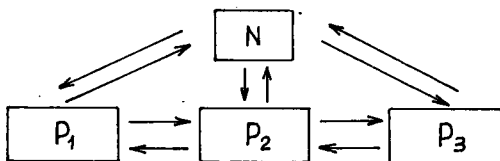
Andragógiai koncepció

Az andragógiai irányzat a felnőttképzés elméletében kiemeli az andragógia viszonylagos önállóságát tudományos és

tanulmányi szempontból egyaránt. A felnőttek vizsgálatakor alapvetően antropológiai elvekből indul ki, sajátosan fejlesztve a felnőttképzés filozófiai, szociológiai, lélektani és oktatáselméleti összetevőit. Erre alapozza az andragógia tudományos rendszertanát is. A teljes személyiség korlátlanul kifejezésre jutva képezi a felnőttképzés alanyát, és az így felfogott felnőttképzés az andragógia tárgya.

Mivel az andragógiai koncepció képezi a felnőttképzés jugoszláv elméletében az uralkodó irányzatot, hosszabban időzünk annak részletesebb tudományos kifejtésénél.

Ismert tapasztalati és tudományos igazság, hogy a nevelésben mint általánosságban /N/ három különlegesség differenciálódik /P/: a gyermek, az ifju és a felnőtt. Ezeket a viszonyokat a neveléstudomány, a pedagógia is kimutatta: gyermeknevelés /P₁/, ifjúságnevelés /P₂/ és felnőttek nevelése /P₃/, amit következőképpen ábrázolhatunk:

Mint a három különlegesség - P₁, P₂, P₃ - jelentkezhethet általánosság alsóbb szintjeként is, mivel tudományos szerkezetükön belül sikerült kialakítaniuk saját általánossági jegeiket. Ezt egész határozottan állíthatjuk a pedagógiáról /P₁/ és az andragógiáról /P₃/, míg az ifjúságnevelés /P₂/ még mindig nem rendelkezik a neveléselméletben teljesebb

tudományos kidolgozottsággal.

A fentiekből következik, hogy az andragógia mint tudományos különlegesség jelentkezik a neveléstudományban, saját szerkezeti elemekkel /tudományos ágazatokkal/, ami azt jelzi, hogy kifejlesztette, kiépítette funkcionális kapcsolatait az általánosság vonalán is /a nevelésemlethez viszonyítva/ és a különleges vonalán is /tudományos ágazatai viszonylatában/. Ugyanilyen mértékben kiépítette kapcsolatait a rokon - és határtudományokkal, különösen a szociológiával és lélektannal. Így biztosította az önálló tudomány még egy jellemző jegyét - helyét a tudományok rendszerében.

Az andragógiai tudományos rendszere

- A struktúra kérdése -

Mivel az előzőek alapján leszögezhetjük, hogy az andragógia viszonylag önálló és különálló tudomány jellegével bír a neveléstudományi rendszerben, időszerűen vetődik fel tudományos szerkezetének, illetve tudományos rendszerének kérdése. Kiindulópontunk azoknak a kritériumoknak a megállapítása, melyek alapján kialakíthatjuk az andragógiának mint tudományos rendszernek alkatát.

A kritérium problémája

Az andragógia tudományos felosztási kritériumának, ill. tudományos strukturájának kialakításának /az egyes ágazatok rendszerezésének/ vizsgálatakor szerintünk az andragógia alapvető felosztásából kell kiindulnunk: az általánosság szintjé-

ből - az alapvető és alkalmazott - normatív andragógiai ágazatokból, mert ezek keretében jutnak érvényre a különböző metodológiai kritériumok.

Az alapvető andragógiai ágazatok az általánosság kritériumaiból indulnak ki, melyek érvényesülnek más alapvető tudományokban is, pl. a klasszifikációs analógon kritériuma /általános andragógia, általános módszertan/ és a történelmi - összevető projekció kritériuma /az andragógia története, összevető andragógia/. Az általános és alapvető, azaz a tartós értékű igazság kutatásával magasabb rendű általánosítások szintjén maradnak, ill. az általánosság magasabb fokán. Ezek szerint az általánosság foka, függetlenül attól, hogy az az andragógiai jelenségek bevezető vagy történelmi megformálója-e, alapvető kritériuma marad az andragógia bázikus ágazatai meghatározásának.

Az alkalmazott - normatív ágazatok /katonai, penológiai, szociális és ipari andragógiai, különleges metodikák/ az andragógiai jelenségeknek a különlegesség, ill. az általánosság alsó szintjén való általánosításával más kritériumokból indulnak ki belső rendszerük kiépítésében. Am tudományos elismerését, legalább is nálunk, még nem nyerte el az a kritérium.

Az andragógia mint tudomány viszonylag rövid rendszer-tani, azaz tudományos rendszerre történő fejlődése során a klasszifikációs - analógon és a történelmi - összevető projekció kritériuma mellett eddig még négy kritérium, ill. alap

jutott kifejezésre, melyeken az andragógia tudományos rendszere fejlődik ki.

Az első /uralkodó és vitathatatlan/ kritérium abból indul ki, hogy létezik a kutatás különleges tárgya, a felnőttképzés, ill. ennek az oktató - nevelő folyamatnak különleges törvényszerűségei, melyeken kiépülhet egy andragógiai ágazat. Ezek szerint az oktató - nevelő munka különleges törvényszerűségei feltételezik a kutatás külön tárgyát, ezzel pedig az egyes andragógiai ágazatok kialakulását. Ezen az elven alapszik nagyrészt nálunk is négy ágazat: ipari andragógia, szociális andragógia, katonai andragógia és a penológiai andragógia.

A második kritérium az andragógiai ágazat kialakulásának feltételét a szociális csoportokban látja. Szemléletében a szociális csoportot nem rétegnek, szegmentumnak tekinti, hanem funkciójában. Példát erre a családi andragógiában találunk, és nem egyedi esetként az andragógia rendszerében /Dr. Ogrizovic, Mihajlo: Az andragógia problémái. Zágráb, 1963./, hanem tényleges kísérletként az elmélet objektívizálására /Dr. Savicevic, Dusan: Életre nevelés a családban. Belgrád, 1967./. Ha ezt a kritériumot magunkévá tennénk, úgy beszélünk kellene a "háziasszony" andragógiáról, a "közéleti munka" andragógiáról stb. Nyilvánvaló, hogy a szülőkkel folyó oktató-nevelő munkában nem mutathatunk ki különleges törvényszerűségeket, különösen ha figyelembe vesszük a köztük lévő óriási különbségeket. Az ilyen munka specifikuma kétségtelenül

az oktatás tartalmában található, mely magában foglalja a pedagógiai - lélektani ismeretektől a gyermekgondozásig terjedő ismereteket. Ez pedig szerintem nem lehet alapja és meghatározója a családi andragógiának mint különálló tudományos ágazatnak.

A harmadik kritérium az oktatás és nevelés tartalmát veszi alapul az andragógia külön ágazatának kialakításához. Pl. hallani "orvostudományi" andragógiáról mint tudományágról, de közegészségügyi népművelést kell értenünk rajta. Könnyen megállapítható, hogy itt is különleges oktatási tartalmakról van szó /higiéncia, étkezés, betegápolás/, melyek azonban nem feltételezik új, különleges oktató - nevelő tevékenység tudományos megalapozását, mint ahogy azt pl. az általános pedagógiai és lélektani ismeretek megkövetelik. Az andragógia tudományos rendszere kiépítése szempontjából tehát ez a kritérium is helytelen.

A negyedik kritérium a szociális környezet típusaiból indul ki az andragógiai ágazat kialakításakor. Pl. a "rurális" andragógia tárgya a falusi lakosság oktatása és nevelése. Nem nehéz felfedni itt sem a kritérium gyöngé pontját, mert a falut statikusan szemléli, mint valami archaikus szociológiai jelenséget. Ennek mintájára jelentkezni kellene az "urbánus" andragógiának is.

Szemmel látható, hogy az ismertetett kritériumok, kivéve az elsőt, az andragógia mint tudomány szélsőséges atomizálását idézik elő. Kiegyenlítik az egyes kézikönyveket

vagy monográfiákat a tudományágazati rendszerező kísérletekkel, ami közvetlenül az andragógia mint tudomány önmegetagadásához vezet. De amikor ezekről a szélsőségekről beszélünk, figyelembe kell vennünk, hogy az andragógia fiatal tudomány nálunk is és világviszonylatban is. A tudományos éretlenség, ezzel együtt a megszerzett stabilitás egy tudományon belül, kedvez az elkalandozásoknak, elhajlásoknak.

Az andragógia tudományos rendszerének szerkezete

Ha az andragógia tudományos rendszerének kialakításához alapul az első kritériumot vesszük, azaz egy szerteágazó andragógiai nevelési gyakorlatot, amelyen belül az oktató-nevelő munka differenciált törvényszerűségei uralkodnak, de ugyanakkor tekintettel vagyunk az andragógiai tudományok mai fejlettségére, az andragógia tudományos rendszerének szerkezetét a következő tudományágak képezhetik:

1. A z á l t a l á n o s a n d r a g ó g i a, amely megállapítja az andragógiai nevelési gyakorlat általános törvényszerűségeit, meghatározza a felnőttek oktatásának és nevelésének általános problémáit, beleértve a kutatás problémáit is.

2. A z a n d r a g ó g i a t ö r t é n e t e /általános és nemzeti/, mely kimutatja az andragógiai tudományok és nevelési gyakorlat fejlődéstörvényeit.

3. A z ö s s z e v e t ő a n d r a g ó g i a, mely a különböző andragógiai nevelési rendszerek összehasonlító

tanulmányozását végzi a különböző államokban, megállapítja fejlődésük meghatározó tényezőit, elsősorban szem előtt tartva az általános, különleges és egyedi egységét.

4. K ü l ö n l e g e s a n d r a g ó g i á k, melyek a különleges andragógiai nevelési területeken észlelt törvényszerűségeket állapítják meg. Ezek a következők:

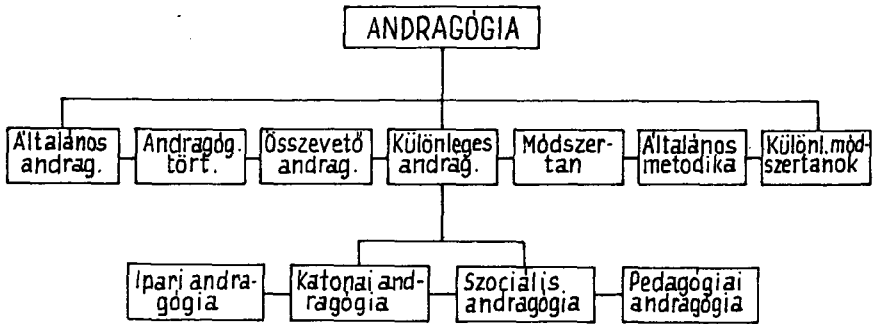
- a/ ipari andragógia,
- b/ katonai andragógia,
- c/ szociális andragógia /nevelési -
gyógyászati és gerontológiai
működési területtel/
- d/ penológiai andragógia.

5. A z a n d r a g ó g i a i k u t a t á s m ó d -
s z e r t a n a, amely megállapítja a kutatási módszereket
és eszközöket az andragógiában.

6. A f e l n ő t t k é p z é s á l t a l á n o s
m ó d s z e r t a n a, amely megállapítja a felnőttekkel
folyó oktató-nevelő munka alapvető jellemvonásait.

7. K ü l ö n l e g e s m ó d s z e r t a n o k,
amelyek az egyes oktató-nevelő területek didaktikai követel-
ményrendszerének konkretizációját képezik.

Az andragógiai ágazatok rendszere

Szerintünk az andragógiai ágazatok fenti rendszere megfelel mind az andragógiai nevelési gyakorlat jelenlegi fejlődési szintjének, mind elméletének. Ezt bizonyítja számos szakmunka az andragógia története, az általános, ipari, katonai, szociális és penológiai andragógia területéről. Ezek alapján a fenti klasszifikáció az andragógiai tudomány és nevelési gyakorlat jelenlegi helyzetét tükrözi.

Az andragógia kapcsolata más tudományokkal

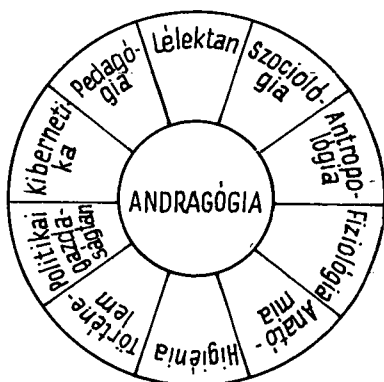
Az andragógia /relatív értelemben vett/ tudományos függetlensége ellenére nem zárja ki, sőt logikusan magától értetődővé teszi kapcsolatát más tudományterületekkel.

Mint társadalomtudomány, azaz olyan tudomány, amely tanulmányozás tárgyává az emberi társadalom egyik jelenségét, funkcióját, a társadalmi élet egyik megjelenési formáját tette, az andragógia igen szoros kapcsolatot tart a szociológiával. A szociológia kutatási eredményei nélkül nem oldhatná meg sok sajátos tudományos problémáját. Mindenekelőtt nem

jelölhetné ki a felnőttképzés célját és feladatát, nem oldhatná meg az oktatás és nevelés tartalmának problémáját.

A neveléstudomány részeként az andragógia legszorosabb kapcsolatban a pedagógiával van, mert a pedagógiai és andragógiai jelenségek elméletben és gyakorlatban egyaránt kölcsönös kapcsolatban vannak. Gyakran azonos vagy hasonló problémákba ütköznek, melyeket közös erőfeszítéssel könnyebben elháríthatnak. Ezen felül az andragógia nagyrészt a pedagógiából veszi eredetét, ezért érthető, hogy a pedagógiában észlelt sok tudományos megoldás nagy hatással van az andragógiára is.

Az andragógia mint a felnőttek oktatásának és nevelésének tudománya, kapcsolatot tart azokkal a tudományokkal is, amelyek a felnőttek lélektani és fiziológiai-anatómiai tulajdonságait vizsgálják, tehát a lélektannal /fejlődéslélektan, társadalom-pszichológia és munkalélektan/, az antropológiával, fiziológiával, anatómiával és higiéniával /mun-

kahigiénia, mentális higiénia/. Azon törvényszerűségek alapján, amelyekhez a felsorolt tudományok jutnak, formálja az andragógia is a maga tudományos törvényszerűségeit.

Az andragógiai nevelési gyakorlat és elmélet történeti alakulásának tanulmányozásából logikusan következik a társadalom politikai, gazdasági és művelődési története ismeretének szükségessége. Ezért természetes, hogy az andragógia szoros kapcsolatban áll a történelemmel /politikai és művelődéstörténet/ és a politikai gazdaságtannal, az utóbbi időben pedig egyre jobban a kibernetikával és matematikával is.

Az andragógiā dialektikus kapcsolata más tudományokkal a legdiszkrétebb formában sem tagadja saját önállóságát. Ezzel csak ki akarja emelni saját kutatási tárgya összetettségét és kényes voltát, valamint az általános és sajátos tudományos fejlődés dialektikus voltát.

Következtetés

A különböző történelmi-művelődési és tudományos feltételek mint elsődleges meghatározó tényezők következményeként a felnőttképzés elmélete világunk tudományos jelenségeként különböző alkotóelemekből alakult ki, azaz különböző irányzatok és koncepciók érvényesülését tükrözi. Így a tanulmányozás tárgyát illetően is különbségek mutatkoznak, amelyek ennek ellenére egységes fókuszuk: a felnőttek oktatására irányulnak.

Az itt ismertetett koncepciók közül meggyőződésünk szerint az andragógiai és andragológiai ért el magas tudományos fejlődési fokot önálló tudomány szintjén jelentkezve. Mint ilyenek tág teret biztosítottak saját tudományos fejlődésüknek, amely lehetővé teszi az andragógia /andragológia/ számára a tudományos kapcsolatok kiépítését és fejlesztését mind a neveléstudomány, mint magasabb szintű általánosság, mind pedig saját alkotó elemei, azaz ágazatai felé. Természetes az is, hogy az andragógia és andragológia, mivel különbözik tanulmányi tárgyuk, nem rendelkezik és nem is rendelkezhet azonos tudományos szerkezeti rendszerrel, ám az alapvetően nem is különbözik. Jelenleg tudományos-alkati szempontból a különbségek kevésbé kifejezettek, mint koncepció szempontjából. A további fejlődés során kétségtelenül világosabban fognak jelentkezni a tudományos-alkati különbségek is.

A többi tudományos koncepció /a szociális-pedagógiai, filozófiai-pedagógiai és kulturológiai/ kisebb teret biztosítanak a felnőttképzés elméletének megfogalmazására, azaz hagyományos értelemben véve a pedagógiai tudományok rendszerén belül különálló ágazattá fejlesztésre. Ilyen helyzetben a felnőttképzés elmélete elsősorban alkalmazott tudományos ágazatként szerveződött, ill. feltevéseire mindig az általános pedagógiában és oktatáselméletben keresett magyarázatot anélkül, hogy maga törekedett volna a bázikus kérdések felderítésére.

Alapvető irodalom

1. Darinskij, A.V.: Die pedagogischen Forschungen auf dem Gebiet der Erwachsenenbildung in der USSR.
Internationales Jahrbuch 1971 der Erwachsenenbildung, Heidelberg, Quelle Meyer Verlag, 1971.
2. Enckevort, G.van: Strukturen und Probleme der Erwachsenenbildung in der Nederland. Erwachsenenbildung, Osnabrück, A.Fromm, 1972,2.
3. Durkó Mátyás: Felnőttnevelés és népművelés.
Tankönyvkiadó, 1968.
4. Symposium von Hochschullehrern der Erwachsenenbildung, 20.bis 22.
5. Turos, Lucjan: Wyrowadzenie do andragogiki. Warszawa, PWN,1972.
6. Wojciechowski, Kazimierz: Wychowanie Dorostych. Warsawa, Ossolineum, 1966.
7. Wronzynsky, Ryszard: Wprowadzenie do pedagogiki społecznej. Warszawa, PWN, 1966.